

TO'QIMACHILIK KORXONALARIDA ISHCHILAR MEHNAT GIGIYENASI

Homidov Obid Umedjonovich

homidov.obid@bsmi.uz

Buxoro Davlat tibbiyot instituti.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada to'qimachilik korxonalarida ishlovchi xodimlarning mehnat gigiyenasi, ishlab chiqarish jarayonida uchraydigan zararli omillar, ularning ishchilar salomatligiga ta'siri va mehnat sharoitlarini optimallashtirish bo'yicha gigiyenik yondashuvlar tahlil qilinadi. To'qimachilik sanoatida fizik, kimyoviy, ergonomik va biologik omillarning kombinatsiyalangan ta'siri mavjud bo'lib, ular kasbiy xavflarni oshiradi. Maqolada mehnat sanitariyasi, ishlab chiqarish ventilyatsiyasi, changlanishni kamaytirish, issiqlik va shovqin muhitini normallashtirish, shuningdek, individual himoya vositalaridan foydalanishning ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot natijalari kompleks gigiyenik choralar ishchilar sog'lig'ini saqlashda muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: to'qimachilik sanoati, mehnat gigiyenasi, sanoat changi, shovqin, mikroiklim, ergonomika, kasbiy xavf, mehnat muhofazasi, sanoat sanitariyasi.

ASOSIY QISM

1. To'qimachilik sanoatining gigiyenik tavsifi

To'qimachilik sanoati turli texnologik jarayonlarga ega bo'lib, ular ip yigirish, to'qish, bo'yash, tikish va qadoqlashdan iborat. Ushbu jarayonlarning har birida xodimlar turli fizik va kimyoviy omillarning ta'siriga uchraydi.

Asosiy texnologik bosqichlar:

- **Ip yigirish** – paxta va sintetik tolalarni tozalash, tarash, yigirish;
- **To'qish** – mato hosil qilish;
- **Bo'yash va pardoqlash** – kimyoviy moddalar bilan ishlash;
- **Tikuvchilik** – tayyor mahsulot choklarini tikish;
- **Qadoqlash va saqlash.**

Har bir bosqichda mehnat sharoitlari o'ziga xos gigiyenik talablarni yuzaga keltiradi.

2. Ish joyidagi zararli omillar va ularning ta'siri

2.1. Sanoat changi

To'qimachilik korxonalarida changlanish darajasi yuqori bo'lib, paxta changi asosan nafas yo'llariga ta'sir ko'rsatadi. Chang tarkibida:

- sellyuloza tolalari,
- mikroorganizmlar,

- qo'shimcha kimyoviy moddalar bo'lishi mumkin.

Ularning ta'siri natijasida:

- byssinoz (paxta changi kasalligi),
- allergik bronxit,
- nafas qisilishi,
- respirator buzilishlar paydo bo'lishi mumkin.

2.2. Shovqin va vibratsiya

To'quv dastgohlari va spinner mashinalari 85–100 dB gacha shovqin hosil qiladi, bu esa:

- eshitish qobiliyatining pasayishi,
- bosh og'rig'i, charchoq,
- psixoemotsional zo'riqishga olib keladi.

2.3. Mikroiklim sharoitlari

To'qimachilik korxonalarida harorat ko'pincha 28–34°C gacha ko'tariladi, namlik esa 70–80% atrofida bo'ladi. Bunday mikroiklim:

- issiqlik stressini kuchaytiradi;
- suv-tuz balansini buzadi;
- ishchining jismoniy ish qobiliyatini pasaytiradi.

2.4. Kimyoviy omillar

Bo'yash va pardozlash bo'limlarida quyidagilar qo'llaniladi:

- azo bo'yoqlar,
- kislotalar, ishqorlar,
- formaldegid,
- organik erituvchilar.

Ularning ta'siri natijasida:

- dermatit,
- allergiya,
- kimyoviy intoksikatsiya,
- ko'z shilliq pardasi zararlanishi kuzatiladi.

2.5. Ergonomik omillar

Tikuvchilik bo'limlarida:

- uzoq muddat bir holatda o'tirish,
- takrorlanuvchi harakatlar,
- bel mushaklarining zo'riqishi kabi omillar mavjud.

Natijada:

- skolioz,
- osteoxondroz,
- mushak-skelet tizimi kasalliklari rivojlanishi mumkin.

3. To'qimachilik korxonalarida gigiyenik profilaktika choralari

3.1. Sanoat sanitariyasi choralari

- yuqori samarali ventilyatsiya tizimlarini o'rnatish;
- chang ushlagich filtrlar va aspiratsiya tizimlaridan foydalanish;
- suvli nam tozalashni muntazam amalga oshirish;
- bo'yash tsexlarida kimyoviy moddalarni yopiq tizimda qo'llash.

3.2. Texnika xavfsizligi tadbirlari

- shovqin darajasini kamaytiruvchi moslamalar;
- vibratsiyani yutuvchi moslamalar;
- elektr xavfsizligi talablariga rioya qilish;
- avariya signalizatsiyasi va avtomatik o'chirish tizimlari.

3.3. Mehnat gigiyenasi bo'yicha tadbirlar

- mikroiklimni normallashtirish (ventilyatsiya + sovutish);
- yorug'lik me'yorlarini ta'minlash;
- ergonomik ish joylarini tashkil etish;
- ish rejimida tanaffuslarni belgilash (ayniqsa tikuvchilar uchun).

3.4. Individual himoya vositalari

Xodimlar quyidagilardan foydalanishi kerak:

- respiratorlar yoki chang niqoblari;
- kimyoviy moddalardan himoya qo'lqoplari;
- maxsus kiyimlar va poyabzallar;
- eshitishni himoya qiluvchi naushniklar;
- ko'zoynaklar.

IHVlar me'yoriy standartlarga mos bo'lishi va xodimlar tomonidan muntazam qo'llanilishi shart.

4. To'qimachilik sanoati ishchilarining sog'lig'ini nazorat qilish

Kasbiy xavflarni kamaytirish uchun sog'liq monitoringi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- **Dastlabki tibbiy ko'rik** – ishga yaroqlilikni baholash;
- **Davriy tibbiy ko'riklar** – nafas olish organlari, teri va eshitish organlarini tekshirish;
- **Spirometriya** – byssinoz belgilarini erta aniqlash;
- **Laborator tahlillar** – kimyoviy moddalarning ta'sirini baholash;
- **Profilaktik muolajalar** – inhalatsiya, fizioterapiya, sog'lomlashtirish mashqlari.

Mehnat sharoitlari gigiyenik nazorat bilan birgalikda olib borilganda kasbiy kasalliklar darajasi sezilarli kamayadi.

XULOSA

To'qimachilik korxonalarida mehnat gigiyenasi masalalari juda muhim bo'lib, sanoat changi, shovqin, issiqlik, kimyoviy moddalar va ergonomik omillarning ta'siri

ishchilarning sog'lig'iga jiddiy xavf tug'diradi. Zamonaviy ventilyatsiya tizimlari, sanitariya-gigiyena talablari, texnika xavfsizligi, ergonomik ish joylarini yaratish va individual himoya vositalaridan foydalanish mehnat sharoitlarini yaxshilashning asosiy yo'nalishlaridir. Kompleks yondashuv sog'liqni saqlash, kasbiy kasalliklarning oldini olish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi.
2. O'zbekiston Respublikasi "Mehnat muhofazasi to'g'risida"gi Qonun, 2016.
3. WHO. "Occupational Health Risks in the Textile Industry," 2021.
4. ILO. "Textile and Garment Industry Occupational Safety Guidelines," 2022.
5. Karimov U. va boshqalar. "Mehnat gigiyenasi va sanoat sanitariyasi." Toshkent, 2020.
6. GOST 12.1.005-88 — Zararli moddalar ruxsat etilgan me'yorlari.
7. To'qimachilik texnologiyasi bo'yicha o'quv qo'llanma, 2023.